

פרד"ס לשולחן שבד

אוצרות גזוים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

גליון 593 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

שב"ק פרשת בלק תשפ"ה

גודל העונש שחשב בלעם שמגיע לישראל על חטא העגל

אולי נוכל נכה בו (כב ו) פרש"י נכה בהם דבר אחר לחסר מהם מעט, ובמדרש איתא כלשון השני נכה הוא לשון חיסרון כדרך שמנכין אחד מכ"ד לבית סאה. פירוש זה שהכוונה לחסר בהם צריך הבנה מדוע חשב שיצליח לחסר בהם ועוד מדוע חשב לחסר דוקא שיעור שכזה אחד מכ"ד. ויש ליישב ובהקדם, בפרשת כי תשא אחר חטא העגל כתוב "פוקד עוון אבות על בנים ועל בני בנים על שלישים ועל רביעים" ויש לדקדק מדוע "על שלישים" לא כתוב בוא"ו כמו ועל בני בנים וכמו ועל רביעים, יש ללמוד מכך שהעונש הרי מתחלק עד ד' דורות כמבואר בפסוק עד רביעים והנה זה ודאי שאף החוטא עצמו נענש ופשוט שנענש יותר מן הבנים וא"כ יש להעמיד שעונשו כפול ונמצא שעונשו הוא כעונש של שתי דורות כגון כשל בניו ובני בניו וכגון כשל שלישי ורביעי, ובה מדוקדק בפסוק דהכי קאמר "פוקד עוון אבות" היינו שפוקד את עוון האב תחילה על עצמו ומקבל ב' חלקים מהעונש ופוקד את אותו שיעור עונש "על בנים ועל בני בנים" דכל אחד מקבל חלק אחד והרי יחדיו כחלק אביהם וכן כזה שיעור עונש פוקד "על שלישים ועל רביעים" ושפיר דשלשים כתוב בלי וא"ו להורות חלוקת העונש שהבנים ובני בנים מקבלים ביחד כשיעור עונש החוטא וכן שהשלישים ורביעים ביחד מקבלים כשיעור עונש החוטא, ומדוקדק לשון פוקד שהוא לשון חיסרון והיינו שמחסר מעוון האב כשיעור ב' חלקים לבניו ובני בניו ועוד שיעור ב' חלקים לשלישים ורביעים.

נמצא לפי"ז שמחלקים את העונש לששה חלקים ב' חלקים נוטל החוטא ועוד ד' חלקים לד' דורות כל דור חלק אחד. ועתה נחשב שיעור העונש הראוי על חטא העגל לבני החוטאים, שיעור העונש נחלק לו' חלקים אך קי"ל תפילה עושה מחצה והרי משה התפלל לקב"ה שישלח לבני"י על חטא העגל וא"כ נמחל חצי מהעונש וראוי לחלק שיעור העונש ל"ב חלקים על חצי נמחל כל' על ו' חלקים ונותרו עוד ו' חלקים שמתחלקים כנ"ל ב' חלקים על החוטאים ועוד ד' חלקים עד ד' דורות, והנה לכא' אם תפילת החוטא עושה מחצה כ"ש תפילת שאר דורות מהד' דורות תפילתם עושה מחצה שהרי הם לא חטאו וא"כ אם הבנים יתפללו שלא יענשו על עוון אבותם ימחל להם עוד מחצה ונמצא שמהחלק המגיע לבנים נמחל עוד מחצה, הרי שביחס לעונש הראשוני מקבל כל דור רק עונש שהוא אחד חלקי כ"ד מהעונש הראשוני.

העונש במלאו מתחלק לו' חלקים ולבן מגיע חלק אחד וכשהחוטא מתפלל נמחל חצי הרי שמתחלק ל"ב חלקים וכאשר הבן מתפלל נמחלו לו חצי ממה שמגיע לו וא"כ מקבל רק חלק אחד מכ"ד.

והנה בפר' קודמת כתוב "ויבאו כל העדה" (כ א) ופרש"י עדה שלימה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים הרי שבאותה העת של סוף מ' שנה מתו כל הדור שחטאו בעגל ונשארו רק בניהם והעונש המגיע להם על חטא העגל הוא רק אחד מכ"ד כחשבון הנ"ל ובחז"ל איתא שבלעם רצה לעורר עליהם זעמו של הקב"ה על חטא העגל דכך איתא בתרגום יונתן לקמן (כד א) עה"פ וישת את המדבר פניו שרצה לעורר חטא העגל.

ממי בעיקר פחד בלק ומה היו פחדיו

וירא בלק כו' את כל אשר עשה ישראל לאמר ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל וגו' (כב ב-ג) יש להקשות מהו כפל הענינים "ויגר מואב מפני העם" ו"יקץ מואב מפני בני"י, עוד יש להבין מה החילוק בין "ויגר" לבין "ויקץ", עוד יש להבין החילוק בין "העם" לבין "בני ישראל", עוד יש להבין מה ההוספה "מאוד כי רב הוא" היה אפשר לומר רק "ויגר מפני העם מאוד ויקץ מואב מפני בני"י. ביאור הענין כך הוא, הגמ' פירשה הפסוק "עמון ומואב טהרו בסיחון" שהרי נאסר על בני"י להילחם עם עמון ומואב אך כיון שנכבשו עמון ומואב ע"י סיחון הרי שישראל נלחמו עם סיחון ליקח מהם עמון ומואב, ודבר זה היה נראה בעיני המואבים כמרמה ומה"ט חששו שישראל יעשו כעין רעיון זה שיאמרו לערב רב שעלה עמם שילחמו במואב כי הערב רב לא נצטו בציוו ד"אל תצר את מואב" והערב רב היו הרבה מאוד דבזוה"ק איתא שהיו פי ארבע מישראל שהיו ר"מ אלף ריבוא ויוכלו בקלות לכבוש את מואב ואח"כ ישראל יקחו את מואב מהם, עוד פחדו מואב מבני"י עצמם שאומנם נאסר עליהם להילחם עם מואב אבל הותר להם לעשות בהם אנגריא כל' להשתעבד בהם לכן רצו מואב להזיק לישראל כדי שלא ינהגו כך וביקשו מבלק לקללם.

עוד מצינו בחז"ל שכשכתוב "עם" הכונה לערב רב וכשכתוב "בני ישראל" הכונה לבני ישראל, עוד מצינו בחז"ל שלשון "ויגר" היינו פחד של מוות כדכתיב באיוב "גורו לכם מפני אבחת חרב" (כב) ולשון "ויקץ" הוא לשון של פחד מצרות ודאגות כלשון "קצתי בחיי" שפירשו שאמרה רבקה שנאמס להם מפני גודל הצרות ודאגות.

ועתה נבוא אל המכוון בדברי בלק אל בלעם, "וירא בלק כו' את כל אשר עשה ישראל" ר"ל ראה את כל מעשיהם של ישראל המכוונים כלפי מואב וראה שאומרים ישראל שעושים זאת למרות שאסור להם משום "לאמורי" ר"ל שעושים זאת לאמורי שהותר להם ע"י שטוהרו בסיחון וכביכול לא עושים למואב וממילא "ויגר מואב" ר"ל סבר שזה עורמה וממילא פחד אימת מוות "מפני העם" ר"ל מפני הערב רב שפחד שיעשו בני"י עורמה אחר שיאמרו לעם המה הערב רב להילחם במואב ולהורגם ואח"כ יקחו בני"י מואב את מואב מיד הערב רב ומוסיף לומר "מאוד כי רב הוא" ר"ל שפחד מאוד כיון שהעם רב מאוד שהיו ר"מ אלף ריבוא, עוד ממשיך הפסוק לומר "ויקץ מואב מפני בני ישראל" ר"ל שאף קץ בחייו מפני הדאגות והצרות שחשש שבני"י עצמו יעשו לו דהם רק נצטוו לא להילחם בהם על כן לא פחד מהם פחד מוות אך חש מהצרות ודאגות שיכולים לעשות לו ע"י שיעשו בהם אנגריא.

ובזה יש לפרש שאמר בלק "לכה ארה לי את העם" ר"ל שהבין שאת בני"י עצמם לא יוכל לקלל אך שלפחות יקלל את הערב רב כך שלהילחם ממש לא יוכלו.

תורת גבריאל

והשתא אתי שפיר שרצה לנכות מהם חלק אחד מכ"ד שזה שיעור העונש שרצה לגרום להם ע"י הזכרת חטא העגל.
עמק הלכה

איך הוכח שבלעם התכוון ללכת לקלל בכל מצב

ויחר אף אלוקים כי הולך הוא כו' והוא רוכב על אתונו ושני נערי עמו (כב כב) פרש"י ושני נערי עמו מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו, יש להקשות הלא כבר יודעים זאת מאברהם אבינו שהיה אדם חשוב וכשהלך לעקידה לקח עמו שני נערים.

עוד יש להקשות מה חרי האף הגדול של הקב"ה על שהלך עמם הרי הקב"ה ציוה לו שילך עמם (עי' רש"י), עוד יש להקשות מדוע כתוב "כי הולך הוא" לכאן מילת הוא מיותרת שהיה אפשר לכתוב רק "כי הולך".

ויש ליישב הכל בדרך נפלאה. קודם לכן כתוב "אם לקרוא לך באו האנשים קום לך איתם" (פס' כ) ופרש"י אם סבור אתה ליטול עליהם שכר קום איתם, מבואר שאמר לו הקב"ה שאם עיקר הליכתו בשביל שיקבל כסף יכול ללכת עמם ומכלל הן אתה שומע לאו שאם הולך בשביל לקלל מתוך שנאה לישראל לא ילך עמם, ונראה לומר שאפשר לראות זאת ע"י אם לוקח עמו שני נערים או לא.

אם רצונו לקלל את ישראל מצד עצמו ולא להיות תלוי ברצון הקב"ה הרי שבלק יהיה מרוצה ממעשיו וימשיך לכבדו וידאג שילוו אותו שרי מואב אף כשיחזור למקומו וא"כ אינו צריך לקחת עמו נערים בשביל החוזר אבל אם הולך כפי שאמר לו הקב"ה שהולך רק בשביל כסף שכעת ילך עמם וכשיגיע לישראל ישמע לדברי הקב"ה ואם יאמר לו שלא לקלל לא יקלו א"כ יש לו לחשוש שבלק ישלחוהו אח"כ בבזיון (כפי שאכן היה) ובחזרו לא ילווהו שרי מואב ויצטרך להביא עמו כעת שני נערים כדי שלא לחזור לבד שהרי אדם חשוב ההולך לדרך אליך עמו שני אנשים.

עוד יש להקדים מה שפרש"י בכמה מקומות שכל דבר ההווה תמיד כל' שהיה בעבר ויהיה בעתיד והוא גם כעת הכתוב כותב בו לשון הווה.

ועפ"ז נבוא אל המכוון, "ויחר אף אלוקים כי הולך הוא" חרה אפו של הקב"ה כי ראה את בלעם הולך הוא דייקא הוא לבדו בלי נערים ומכך הוכיח שאינו הולך כפי שאמר לו הקב"ה שאם הולך בשביל כסף ילך וידבר מה שהקב"ה יאמר לו דא"כ היה לו לחשוש שלבסוף לא יקללם ויחזור לבד ויצטרך לשתי אנשים וממה שהלך לבד בהכרח שהלך על דעת לקללם בכל מצב וסמך על בלק שישלם עמו אנשים שילוהו חזרה ולכן חרה אפו.

אלא שיש להקשות שמא באמת בלעם אינו נוהג לקחת עמו אנשים בכל פעם שיוצא לדרך ואף כאן התכוון לעשות כדברי הקב"ה ואם יגרשו בלק יחזור לבדו לזה מסיים הפסוק "והוא רוכב על אתונו ושני נערי עמו" דייקא "והוא" לשון עבר הווה עתיד ר"ל דתמיד כשרוכב על אתונו לקוח עמו ב' נערים ומדוע הפעם לא לקח בהכרח כי התכוון לקללם בכל מצב כנ"ל.

(א.ה.) זה פירוש חדש כי לפי פשוטו כוונת הפסוק שאף כאן כשרכב על אתונו היו עמו נערים ולפירוש זה כאן היה לבדו ומה שכתוב שהיו עמו נערי קאי על פעמים אחרות שרכב על אתונו ומ"מ לפירוש זה מיושבות כל הקושיות, ויש להוסיף שלבסוף אכן עשה הקב"ה שלמרות שבלעם התכוון לקלל בכל מצב לא הצליח לקלל אלא לברך ואכן גירשו בלק וחזר למקומו (לבדו).

גבולות בנימין בשם אביו

האם הליכת בלעם היתה איתם או עמם

ויחר אף אלוקים כי הולך הוא וגו' (כב כב) יש להקשות על מה חרה אף אלוקים הרי עשה בלעם כדברי הקב"ה שתחילה אמר הקב"ה לבלעם "לא תלך עמם" ולא הלך עמם ואח"כ אמר לו הקב"ה "אם לקרוא לך באו האנשים קום לך איתם" והלך

איתם ומדוע כעס עליו ה', עוד יש להקשות וכי הקב"ה חזר בו שתחילה אמר לו לא ללכת ואח"כ אמר לו ללכת.

יש לפרש שיש חילוק בין מילת "עם" למילת "את", "עם" מורה על שיווי בדבר פעולת שניהם, "את" מורה אמונם על שיווי בעשיה אך כל אחד עושה את העשיה מסיבה אחרת.

ובזה הכל מכוון היטב, תחילה הקב"ה אמר לבלעם "לא תלך עמם" דייקא לומר "עמם" שהרי כוונתם לקלל ואינו רוצה שילך עמם בשווה להם כדי שתאור את העם, אח"כ כששאל שוב דייק הקב"ה לומר לו "קום לך אתם" שלא תהיה שווה להם בכוונתך שהם אומנם ירצו שתלך לקלל אבל אתה לא תלך על דעת זה אלא תלך ותאמר את אשר אשים בפיר, וכשבלעם הלך כתוב "וילך עם שרי מואב" היינו שבלק עמם בשיווי שאף הוא הלך כדי לקלל ועבר על ציווי ה' ולכן ויחר אף ה'.

והנה בהמשך כתוב שהמלאך אמר לבלעם "לך עם האנשים" (פס' לה) הרי דכתיב עמם ולהנ"ל הכונה בשווה להם וברש"י פירש בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וי"ל לפי הנ"ל שאמר לו מאחר ובחרת ללכת בדרך זו להיות "עמם" וכוונתך שווה להם לקלל את ישראל מוליכין אותך שתלך בשווה עמם וסופך שתענש עמם בשווה להם להיות נאבד מן העולם.

דברי אליהו מהגר"א

מה הכונה "כי הולך הוא"

ויחר אף אלוקים כי הולך הוא (כב כב) ידועה השאלה מדוע חרה אף ה' על שבלעם הלך עמם הרי הקב"ה אמר לו שיקלל ללכת עמם.

אמר החפץ חיים בדרך צחות (ואף התנצל על שאומר זאת) שבגמ' ברכות (ז.) מסופר שבשכונתו של ר' יהושע בן לוי היה צדוקי שהיה מצער אותו לקח ריב"ל תרנגול וחיה שהכרובות שלו תהיה לבנה שבאותו רגע כועס הקב"ה ורצה לקללו באותו רגע ולבסוף נרדם ריב"ל בזמן זה ואמר משמע שהקב"ה לא רוצה שאעשה כך ואיתא בגמ' שבלעם ידע זאת וכך רצה לקלל את ישראל.

והנה בלעם נמי חשש שירדם בדיוק באותו הרגע ולא רצה להירדם לכן עשה תחבולה להישאר ער ע"י שהלך הנה והנה וזה מה שחרה עליו ה' "כי הולך הוא" ר"ל שעושה פעולה נגד רצון ה' ולא נשאר במצב רגיל ומשאיר ביד ה' את ההחלטה האם להרדימו או לא.

הצדיק רבי שלמה
בהערותיו על התורה

הסיבה שישראל לא נחשבים מעורבים עם הגויים

הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב (כג ט) יש לפרש דישראל אף בגלותם כאשר הם מעורבים עם הגויים אי"ז עירוב אמיתי כיון שהעיקר זה המחשבה כדאיתא בגמ' עירובין (מא.) שהגוף נגרר אחר הראש וראש היינו המחשבה ובמחשבה אין ישראל מעורבין עם הגויים.

ואיתא בירושלמי (יבמות פ"ג ה"ב) תני ר' הושיעה עכו"ם אין להם מחשבה בין להכשיר בין לתרומה ר"ל שלטומאה כשנפלו מים עם אוכל הכשירה לקבל טומאה דוקא כשנפלו לרצון ואם גוי חשב אי"ז נחשב לרצון שאין לו וחשבה וא"כ לא שייך לעולם התערבות עם הגויים שהתערבות צריכה להיות במחשבה ולב"י יש כח מחשבה ולגויים לא.

וזה ביאור הפסוק "הן עם לבדד ישכון" שישראל לעולם שוכנים לבדד אפי' כשמעורבים בין האומות והטעם הוא מכיון שהגוף נגרר אחר הראש והראש היינו מחשבה ולא שייך שתתערב מחשבת ישראל עם מחשבת גויים מכיון ש"ובגויים לא יתחשב" ר"ל שאין מחשבה לעכו"ם.

(א.ה.) ויש להוסיף בדרך רמז דלזה פתח הפסוק "כי מראש צורים אראנו" ר"ל שעיקר האדם זה הראש והוא המחשבה ובו לא שייך תערובת כנ"ל.

אוצרות יוסף ח"ב
להגריי ענגיל (דריש)
ד' אות ז'